

ANTONIO GRAMSCI'NİN MARKSİST DÜŞÜNCEYE KATKILARI

Şeyda BÜKRÜCÜ KAZKONDU¹, Emre AYDİLEK²

¹ Kamu Yönetimi
Bülent Ecevit Üniversitesi
sheida_bukrucu@hotmail.com

² Kamu Yönetimi
Kastamonu Üniversitesi
emreaydilek@hotmail.com

Özet

Antonio Gramsci, Marksist yazına "yumuşak güç" ile politika üretme ve sürdürme kapasitesini eklemeye çalışan, çok önemli bir fikir adamıdır. Marksizmin sert ve ihmal edilen yanlarını ortaya koymuş, bu kapsamda rıza, hegemonya ve sivil toplumun önemine dikkat çekmiştir. Toplumu yönetmek için yalnızca baskı ve zorun yeterli olmadığını düşünmüş, bu bağlamda hegemonya kavramını ön plana çıkarmıştır.

Anahtar kelimeler: Gramsci, Marksizm, Devlet, Hegemonya, Sivil Toplum

Abstract

Antonio Gramsci is a very important science man who has been tried to add "soft power" to a Marxist Theory for administration society and produce a policy. He discovered the deficiency of Marxism, as a consequence, pointed out the importance of consent, hegemony and civil society. Exercise control over society and right to use force fort he administration of citizens is not enough effective as much as hegemony..

Key Words: Gramsci, Marxism, State, Hegemony, Civil Society

1. Giriş

Devlet tartışmaları ve devlete yönelik yaklaşımlar popülaritesini hiçbir zaman kaybetmeyen önemli bir konudur. Bu tartışmalar içerisinde Antonio Gramsci'nin önemi, onun Marksizm'e katmış olduğu temel kavramlardan kaynaklanmaktadır. Gramsci'nin çalışmalarında devlet, hegemonya, sivil toplum, tarihsel blok ve ideoloji kavramları baskın ölçüde yer almaktadır.

Bu çalışmada, Gramsci'nin Batı Marksizm'ine temel oluşturan kavramları ve teorileri ile tarihsel bloğun üzerine oturtulan kavramlar, devlet ve sivil toplum temelinde açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çalışmanın amacı; Gramsci'nin, Marksizm'den Batı Marksizm'ine geçiş olarak kullanılan kavramlarına yer vermek ve Ortodoks Marksist yazarların bu fikirlere nasıl baktığını ortaya koymaktır.

2. Gramsci ve Devlet

Gramsci, sadece bir teorisyen ya da aktif bir politikacı değil, aynı zamanda komünist bir partinin lideri ve Torino'daki kitlesel proleterya hareketinin deneyimine sahip önemli bir önderdi. Böylesi bir kitlesel proleterya hareketi Çarlık Rusya'sında bile var olamadığından, Gramsci Lenin'den ya da diğer Marksist politikacılardan bir adım daha avantajlıydı. 1917'den önce Lenin, küçük, illegal ya da kısmen legal bir kadro partisinin lideri olarak yazıyordu. Lenin, kalıcı ve köklü, fakat aynı zamanda ülkenin siyaset sahnesinde başat bir rol oynayan devrimci (kitlesel) işçi sınıfı hareketi deneyimine sahip olmamıştı.

Gramsci'nin bu denli popüler olmasında sözü edilen avantajların etkisi büyüktür.

Gramsci, siyasetin gücüne büyük önem vermiştir. Hobsbawm'a göre; Gramsci, politikanın ve politik kurumların sosyalist toplumlarda ihmal edildiğini ve kitlelerin politik sürece katılımı ve demokrasi olmadan, sosyalizm olmayacağını ileri sürmüştür [1] Politikanın yanı sıra hegemonya ve sivil toplum kavramlarına da büyük önem vermiş, Marksist düşünürleri bu katkıları ile ciddi şekilde etkilemiştir.

Gramsci güç kullanımı üzerine "hegemonya" kavramını yerleştirmiştir. Terim Marksist söylemde anlam değişikliğine uğramış, Çarlık Rusya'sında olmayan kapitalist iktidarın siyasi yapılarının teorisini oluşturmakta yararlanması düşünülen nerdeyse yepyeni bir kavram haline gelmiştir. Kıtanın ileri kapitalist bölgelerinde yeni bir Ekim Devrimi'ni önleyen Batı Avrupa'daki burjuva yönetiminin Rusya'dakinden kesinlikle daha güçlü ve daha karmaşık olduğunu göstermek için Machiavelli'nin "hile" ve "zor kullanma" "çözümlemelerine başvuran Gramsci, bu çözümlemeleri tersine çevirerek hegemonya kavramını formüllendirdi. Bu hegemonyacı iktidar sistemi, hükmettiği halk yığınlarının gösterdiği "rıza"nın derecesine bağlı olarak onları baskı altında tutmak için gereken "zor kullanımı"nın azaltılmasıyla tanımlanıyordu. Bu uzlaşmanın denetim mekanizmaları ise, tarihi geçmişin ördüğü ve hükmeden sınıfın yanındaki aydın takımlarının taşıdığı ideolojiler yumağı aracılığıyla, sömürülen sınıflara sessizce boyun eğmeyi aşıl原因an kültür kurumlarının (okullar, kiliseler, gazeteler, partiler, dernekler) oluşturduğu çok geniş bir şebekeydi [2]

Hobsbawm'ın belirttiği üzere; Gramsci'nin devlet konusunda savunduğu fikirleri Marx'ın ve Gramsci'nin temel farklılığı temelinde açıklamak yerinde olacaktır. Marx'ın praksisinde politika mutlak bir biçimde başattır. Marx, ömrü boyunca Marksçı sosyalistleri diğer sosyalist, komünist ve anarşistlerden, sendikadan ve işçi sınıfının ortak hareketlerinde ayıran temel ölçüt, devrim öncesinde, sırasında ve sonrasında politikanın temel rolüne olan inançtı. Gramsci'nin fark ettiği gibi, Marx'ta örtük bir siyaset teorisi söz konusu olmuştur [1].

Marx'a göre politikacıların ve siyasi partilerin aralarındaki mücadele, gerçekte, sosyal sınıfların mücadelesinin bir ifadenisidir. Bu mücadele ile mücadelenin biçimi, toplumun üretim tarzına bağlıdır. Hukuksal ilişkilerin ve devlet biçimlerinin kökenini hayatın maddi koşullarında aramak gerekmektedir. Ancak üst yapı unsuru olan siyasetin Marksist yaklaşıma göre de mutlak, otomatik bir biçimde bağımlılığı söz konusu olmayabilmektedir. Üst yapının da bazı koşullarda alt yapıyı biçimlendirdiği kabul edilmektedir. Siyaset tümüyle bağımlı değildir, ama hiç şüphe yok ki, mutlak bir özerkliğe de hiç sahip değildir. O halde siyaset ile toplum arasındaki ilişkinin niteliğini saptayabilmek için yeni bir

kavrama başvurmak gerekmektedir. Bu kavram görece özerktir. Gramsci'ye göre, toplumun hem ekonomik düzeyinin, hem de siyasi düzeyinin belirleyiciliği söz konusudur ve bu iki düzey arasında bir etkileşim mevcuttur. Üst yapı alt yapının sınırlamaları içinde gelişir ama alt yapıyı değiştirme gücüne de sahiptir [3]

Gramsci'ci görüş, dünya ekonomisi, devletler sistemi ve iç sınıf yapılarının birlikte düşünüldüğü bütünsel bir bakışın geçerliğini kabul etmektedir. Ancak söz konusu ilişkilerin ekonomik determinizmle, basit bir biçimde açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu olduğunu iddia etmektedir [4] Bu nokta da Gramsci'yi klasik Ortodoks Marksistlerden ayırmaktadır, denilebilir.

Çalışmada ayrıntı olarak ele alınacak olsa da bu noktada hegemonya kavramıyla alakalı devlet teorisiyle birlikte ele alınacak bir noktaya değinmek faydalı olacaktır. Yılmaz'ın da belirttiği gibi; Gramsci'nin devlet teorisine katkısı tüm Marksist perspektifin genişlemesine yol açarken esas olarak "hegemonya" fikrine dayanır. Gramsci'ye göre, modern koşullar altında bir sınıf, hâkimiyetini, basitçe bir güç düzeni aracılığıyla değil, fakat dar, grup çıkarlarının ötesine geçebildiği, ahlaki ve entelektüel bir liderlik kullanabildiği ve Gramsci'nin "tarihsel blok" adını verdiği bir toplumsal güçler bloğu şeklinde birleşmiş müttefiklerle (belirli sınırlar içinde) uzlaşmalar yapabildiği ölçüde sürdürülebilir [5]

Gramsci'nin devlet görüşünde en az üç tane bileşen vardır: a) Devlet bir "aygıt", "makine" ya da bir "araç" olarak tanımlanmaz, ancak yönetici sınıfın yöneticiler olarak faaliyetlerinin toplamı olarak tanımlanır. Bu durum devletin artık akıllara uğrayan bir kale, birçok değişik siyasi yönetim tarafından farklı biçimlerde işletilen bir makine ya da bir sınıfın mülkü olan kurumsal bir aygıt olarak görülmediği anlamına gelmektedir. b) Devleti oluşturan faaliyetler "pratik" ve teknik'tir. Bu, devletin idari, adli ve polis faaliyetine indirgenmediği, ancak ideoloji, enformasyon ve bilgi üretimi gibi detaylı etkinlikleri de içerdiği anlamına gelir. c) Devlet yalnızca zor kullanma faaliyetlerine indirgenemez, aynı zamanda önderlik faaliyetlerini de (rızanın oluşturulması) içerir. Gramsci'ye özgün olan, devletin artık kolektif hayattan ayrı bir bünyeye, kendisini toplumun yukarısına koyarak ona egemen olan ve onu kontrol eden belirli bir organizmaya indirgenmemesidir. Devlet kitleleri örgütleyen ve homojenleştiren, temsil yoluyla liderler ve takipçileri arasındaki ilişkiyi kuran ve sonuçta da kitleleri kendisine etkin olarak dâhil eden faaliyetlerin bir bileşkesi olarak ortaya çıkar [6]

Bu noktada Gramsci'nin literatüre kazandırmış olduğu tarihsel blok kavramına değinmek gerekir. Forgacs'a göre; Praksis felsefesinin yapıyı üstyapılardan 'kopardığı' doğru değildir; doğrusu bu felsefe, yapı ile üstyapıların gelişmesini birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılı, zorunlu olarak birbiriyle karşılıklı ilişki içerisinde olan bir

gelişme olarak alır. Yapı, 'gizli bir tanrı'ya benzetilmez, mecazi anlamda bile. O, ultra- gerçekçi bir şekilde algılanmaktadır, öyle ki onu doğa bilimlerinin metodlarıyla incelemek mümkündür. Gerçekte, tam da yapının hareket halindeki gerçeklikten çok, hareketsiz ve mutlak bir şey olarak düşünülmesinden dolayı mı böyledir? Feuerbach üzerine Tezler'deki 'eğitilmesi gereken eğitimci' hakkındaki ifade, gerçeklik sürecinin birliğini olumlayarak, insanın yapı üzerinde zorunlu bir aktif tepki ilişkisini yerli yerine oturtmuyor mu? Sorel tarafından inşa edilen tarihsel blok kavramı, praksis felsefesinin sağladığı bu birliği bütünüyle kavramıştır. Gramsci hapishane defterlerinde bu deyim Sorel'e atfeder. Marksist açıdan yapı ile üstyapının birliği olarak tarihsel blok kavramı Gramsci'nin kendi özgün düşüncesidir ve Sorel'le doğrudan herhangi bir analoğa sahip değildir [7]

Gramsci'nin en önemli kavramlarından birisi olan Tarihsel bloğu oluşturan öğelerden bir tanesi aydınlardır. Tarihsel blok iktidarın sürekliliğini sağlaması için burjuvazinin yanına aydınları, orduları vb. alması ile oluşturulmaktadır. Bu nedenle iktidarı hedefleyen her hareket topluma ulaşmasını ve toplumun desteğini almasını sağlayacak blok oluşturmak zorundadır. Blokları oluşturan gruplar hareketin iktidarı ele alması ve sürdürmesi için gerekli unsurlardır. Tarihsel bloğun içerisinde kitlelerin gündemini belirleyecek, iktidarı hedefleyen hareket ile kitleleri birleştirmeyi başaracak tabaka ise organik aydınlardır [8]

Gramsci'ye göre; yapılar ve üstyapılar bir "tarihsel blok" oluşturur. Yani karmaşık, çelişkili ve uyumsuz üst yapı bütünü, toplumsal üretim ilişkileri bütünüdür. Bununla beraber, hegemonya ile tarihsel blok arasındaki ilişki bütünü doğrudan bir ilişki olarak anlaşılmamalıdır. Adamson'un ileri sürdüğü gibi, 'hegemonyalar her zaman tarihsel bloklardan doğarlar, fakat bütün tarihsel bloklar hegemonik değildir' Bu önemli bir noktadır, çünkü toplumlar kaçınılmaz olarak karşılıklı çıkarlara dayanan ittifak veya bloklar silsilesi üretir, içlerinden ancak çok azı belli bir süre için gerçekten egemen hale gelecektir. Fakat tarihsel blok nosyonuyla birleşen hegemonya kavramı, bu tarz olası sonuçların çözümlenmesinde yararlı olabilir. İktidarı ele geçirdikten sonra yeni tarihsel blok hem kendi içinde hem diğer sınıf ve toplumsal gruplarla hegemonya inşa etmeye devam etmelidir: "İktidarda olan bir sınıf egemen haline gelir, fakat "önderlik" etmeye de devam eder. Bu nokta'da hegemonyayı kullanma tarzı, elverişlidir. Hegemonya kurmak, aynı zamanda toplumsal değişimin ön koşulu, değişme sonrasında kafa tutacaklara karşı da tek savunmadır [9]

3. Gramsci ve Hegemonya

Hegemonya kavramının içeriğine girmeden önce Gramsci'nin hegemonya kavramının özel bir tarihsel dönemdeki devlete ilişkin olarak geliştiğini anlamak son derece önemlidir. Yani

finans kapital ve tekelin egemenliğiyle emperyalizm dönemindeki devlet. Ayrıca hegemonya kavramı Rus Devrimi'nin ardından sosyalist bir devlet kurmanın sorunlarının somutlaştığı, bu sorunların Komintern ve genelde işçi sınıfı arasındaki geniş tartışmaların konusu olduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Gramsci'nin özgün bir nitelikte geliştirdiği hegemonya kavramının, bu kavramın kendisi yaygın olarak kullanıldığı zamanlarda, hem ileri kapitalist ülkelerdeki yeni bir strateji için teorik zemin önerme adımı oluşturduğu, hem de sosyalist bir devlet kurmanın teorik araçlarını sağladığı öne sürülebilir. Bu, ne Marx'ın ne Engels'in ne de Lenin'in tam olarak keşfettiği, tarihsel açıdan yeni bir görevdir [10]

Hegemonya kavramı, Yunanca 'hegemonia' sözcüğünden gelmektedir. Bir sistem içerisindeki bir elemanın diğerlerinden üstün, baskın olduğunu belirtir. Antonio Gramsci'nin eserlerinde egemen sınıfın boyun eğenlerin rızasıyla gücü kazanması olarak ele alınmıştır. Zoraki bir yönetim olmayan hegemonya daha çok burjuvazi değerlerine göre işleyen kültürel ve ideolojik bir yöntem olarak anlaşılır. Hegemonya kavramı, siyaset bilimi literatüründe Gramsci'ye atfedilen ve siyasal olgunun, sadece devlet katında değil, tüm toplumsal ilişkileri kapsayıcı bir şekilde var olduğunu ifade eden bir kavramdır. Gramsci'nin Marksizm'e en önemli katkılarından biri hegemonya kavramıyla ilgili çözümlenmesidir. Gramsci düşüncesinde, Gramsci'nin de bir dilbilimci olmasının etkisiyle dil ve dilbilim önemli bir yer tutarak, merkeze oturur. Gramsci'nin hegemonyası zoraki bir yönetim değildir, daha çok burjuvazi değerlerine göre işleyen ideolojik ve kültürel bir yöntemdir. Yani hegemonyada belirli bir sınıfın egemenliği ve diğer sınıfların ona biat etmesi, boyun eğmesi vardır. Bu boyun eğme zor ile değil rıza ile sağlanır. Rıza; zor kullanmadan da baskıdan da etkilidir [11]

Gramsci'nin hegemonya kavramının kendisi, Rus sosyalist hareketinden alınmış ve Rusya'da gerçekleşecek bir devrimde işçi sınıfının gelecekteki önderliğiyle ilgili tartışmalarda ilk kez Plehanov ve Axelrod'un makalelerinde kullanılmıştır. [12] "Hegemonya" , yönetici sınıf olarak proletarya üzerine Lenin tarafından geliştirilen teze ve bu yönetim pratiğine karşılık düşer. "hegemonya" proletarya diktatoryasını, yani egemen sınıfın karşıt gruplar üzerinde kaçınılmaz olarak uygulayacağı zorlamayı ifade eder [13]

Ataay ve Kalfa'ya göre; Gramsci'nin hegemonya kavramı, temelde, yönetici sınıfın egemenliğini kurarken orta sınıfların ve alt sınıfların onayını ve desteğini alması ve bu sürecin parlamenter demokratik biçimler çerçevesinde gerçekleşmesi sorununu incelemeyi hedefliyordu. Gerçekten de, I. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte genel ve eşit oya dayalı liberal demokratik rejimler Avrupa'da hızla yayılıyor, bu da yönetici sınıfın egemenliğinin siyasal hakların sınıf esasına dayalı olarak kısıtlanması yoluyla sürdürüldüğü eski liberal devlet (jandarma devlet) yerine, yönetici sınıfın orta sınıfların ve

alt sınıfların onayını kazandığı liberal demokrasilerin kurulması anlamına geliyordu. Aslında, Gramsci, Avrupa'da 1870'le birlikte başladığını belirttiği bu gelişmenin I. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında hızla yayılmasına şahitlik ediyordu. Bu nedenle, temel kuramsal çabası, bu gelişmenin gerisinde yatan dinamikleri incelemek oldu [14]

Glucksmann'a göre; Gramsci, rızanın ya pasif ve dolaylı ya da aktif ve doğrudan olabileceğini söyler. İlk durumda "tabandan gelen her müdahale" dışlanır: devlet, rızayı araçsallaştırır ve kitlelere "manevra için kitleler" olarak davranır. Öte taraftan, aktif- doğrudan rızanın her şekli de yönetenler ve yönetilenler arasında gerçek bir rol değişimini gerektirir. Bu yüzden Gramsci, Kilise üzerine yazdıklarında, "temelden gelen herhangi bir müdahalenin aslında Kilise'nin dağılmasına yol açacağını" vurgular. İşçi sınıfı hareketi üzerine düşünerek şöyle devam eder: "ne var ki diğer kurumlar için pasif ve dolaylı rıza yerine bölünme ya da açık bir karmaşa propagandası yapsa bile herkesin katıldığı aktif ve doğrudan rızayı almak hayati önem taşır." Aktif ve doğrudan kavramı Gramsci'nin diğer bir kavramı olan rızanın yayılmacılığına bağlanır. Bu kavram, liderler ve yönetilenler arasındaki herhangi bir bürokratik baskıcı ilişkiyi ve demokrasinin yalnızca onun bu yasal yönüne indirgenmesini dışlar. Gramsci'ye göre; proleterya diktatörlüğü yayılmacıdır, baskıcı değil. Devamlılığı olan, tabandan başlayıp yukarıya doğru giden bir hareket, toplumun tüm damarlarında devamlı dolaşımıdır [15]

En temelde Marx'ın tarihsel materyalizmi bağlamında anlaşılabilir olan hegemonya kavramı, yönetici sınıfın çıkarlarının ideal biçimde, evrensel çıkarlar olarak temsil edilmesidir. Fikirler birikerek evrenselleşir. Her yönetici sınıf hegemonya kapsamını genişletmekle kalmaz, aynı zamanda bu hegemonya ile kendisinden sonra gelecek egemen sınıf arasındaki çatışmayı keskinleştirir ve bu çatışma, evrensel çıkarı temsil eden bir sınıfın (proletaryanın) ortaya çıkmasına kadar devam eder. Burjuva hegemonyasının başlıca aracı "sivil toplum" dur. Gramsci, hegemonyayı, "özel" diğer bir deyişle devlete ait olmayan düzeylerinin rolü içine yerleştirir ve toplumsal hegemonyayı, kapitalist toplumlarda "toplumsal düzeni" korumanın başlıca aracı olarak zora başvurmaktan ayrı bir yere koyar. Weberci açıdan bakıldığında, hegemonya, "doğal üstünlük miti" ne ya da bir statü düzeninin meşrulaştırılmasına denk düşer [16] Carnoy'un iddiasına göre; Gramsci devleti, "örgütlenmiş konsensüsle hükümet etme" olarak tanımlar. Gramsci'nin devlet üzerine görüşlerinin temelleri Marks ve Lenin'e dayanır. Onun bu kadar bilinir olmasını sağlayan "sivil toplum" ve "hegemonya"sının da Marks'ın sivil toplumundaki burjuvanın hegemonyasından etkilenerek oluştuğu bunun en önemli kanıtlarındandır. Gramsci'nin Marksizm'e en önemli katkısı Marksist bir siyasal eylem bilimini sistematik hale getirebilmesidir [17]

Gramsci'nin Croce teori alanında yüksek bir mevkiye layık görmesi, tam da Croce'nin kültürün rolü ile rızanın önemini abartılmalı da olsa vurgulamasındandır. Gramsci'ye göre bu vurgular "tarihi maddecilikteki hegemonya "doktrinine felsefi bir başlangıç veya denkli konumundadır. "Croce'nin düşüncüsü en azından basamak olarak takdir edilmelidir, çünkü tarihin gelişmesinde kültürle düşünce olgusunun önemine, büyük aydınların sivil toplumla devletin organik hayatındaki işlevine, somut her tarihi blokun gereken biçimde hegemonya ile rıza unsurunun işlevine canla başla dikkat çekmiştir." Bu sebeple Gramsci, Croce'yi hegemonya fikrini üretme açısından Lenin'le kıyaslayabilmiştir: "Croce'yle aynı dönemde, siyasi örgütlenme ve mücadele alanında ve de siyasi terminolojide, Marksizm'in en büyük çağdaş teorisyeni, çeşitli 'ekonomist' çizgilere karşı, hegemonya doktrinim 'zor aygıtı olarak devlet' teorisini tamamlayıcı olarak ele aldı." [12]

Gramsci'nin hegemonyasında baskı ve onay sentez haline dönüşmüştür. Bu bağlamda yaratılan duygu, kendi kaderini tayin ediyor konumda olmaktır. İdeolojiden farkı, ideolojinin dayatılabilir olmasıdır. Hegemonya ise ideolojiyi de kapsayan ancak ona indirgenemeyen daha geniş bir kategoridir. Bir egemen sınıf kendi iktidarı için gerekli rızayı ideolojik araçlar ile sağlayabilir. Hegemonya ise ekonomik olmaktan çok, siyasi bir biçim alabilir. İdeolojinin Althusser'in belirttiği gibi kendisini gizleyerek işlemesi, doğallaşması ve otomatikleşmesi, Gramsci'ye göre ortak duyu haline getirilir. Hegemonya ile ideoloji kavramı genişlemiş, zenginleşmiş ve soyut olan ideoloji kavramına maddi bir yapı ve siyasi kesinlik kazandırmıştır. Louis Althusser de bu bağlamda ideolojiyi miras almıştır şeklinde belirtilebilir [18]

Gramsci, ideolojiye farklı bir konum vererek, onu öncülerden farklı tanımlar. İdeoloji, bir fikir sisteminden fazla olarak somut tutumlar içerir, sistemin sürekliliğini sağlayan, ana yapılar arasında olduğu kadar dönemler arasında da bağlantıyı kuran harç dokur. Gramsci'ye göre ideoloji, hâkim sınıfın hegemonyasının sağlanmasında, sürdürülmesinde ve durmaksızın yeniden üretilmesinde temel bir işlev görür. Bir sınıf öteki sınıf üzerindeki hegemonyasını ideoloji içinde ve ideoloji yoluyla sağlar [19]. Hegemonya, ideolojinin başarılı bir uygulamasıyla sınırlandırılmaz; kültürel, siyasal, ekonomik biçimlere de ayrışabilir. Devlet sadece bir baskı aygıtı olarak algılanamaz, bunun yanında ördüğü kültürel iktidarın kendine dönüşü meşruiyettir. İdeolojik, kültürel hegemonyanın yeniden üretilebilmesi, daha sonra Althusser'in kullanacağı biçimde ideolojik aygıtlar'la mümkün gözükür. Hegemonya, ekonomik gücün yanı sıra siyasal ve kültürel bir sermayenin de rejimin diğer sınıflarına kendisini kabul ettirmesinin, hakikat rejimini örmesinin yoludur [20]

İdeoloji Gramsci'ye göre insan eylemlerinin düzenleyicisidir ve insanın toplum içerisindeki konumu bağlamında, toplumsal çelişkiler hakkında bilgi veren bir yapıya sahiptir. İdeoloji, Gramsci için Althusser'de de olduğu gibi, maddi içerik taşıyarak; sanattan siyasete, hukuktan eğitime kadar tüm yaşama ilişkin bir dünya kavrayışının eseridir [21]

Gramsci ideoloji sözcüğünü genel olarak iki anlamda kullandığımızı ileri sürmüştür. Bir yanda her insanın toplumda belirli bir sınıfsal konum içinde yaşadığını, insanın içinde bulunduğu konumunun bir parçası olduğunu ve bu sınırlamanın ideoloji tarafından çizildiğini öne sürmüş öte yandan ise ideolojinin gerçeğe karşı gösterilen bir tepki olduğunu ve bu durumun yaygın bir alışkanlık haline geldiğini belirtmiştir [22]

Gramsci'ye göre; siyaset ve ideoloji birer üstyapı öğeleri olarak ekonomik yapıdaki gelişmelerden etkilenen fakat kendi alanlarındaki çabalar ve çatışmalar sonucu ekonomiyi etkileme özelliğine de sahip kavramlardır. Siyasetin toplumsal ilişkileri değiştirebileceğini, ideolojinin de bu mücadelenin yönünü, biçimini tespit edeceğini düşünür, üst yapısal süreçlerin ekonomideki bazı gelişmeleri frenleyeceğini savunur. Toplumsal'ı belirleyebilecek dinamik olarak siyaset, öznelere kendi alanına çekerek mücadelenin formunu ideoloji'yle kurabilir. Karşıt ideolojilerin çatışma alanı, kesişimi siyasette ifade bulur. Ekonomiden kaynaklandığı düşünülen sömürü ve eşitsizliğin bir yönü de siyasette temsil edilemeyen ve bilinçlendirmeyen sınıflardır. Kendi ideolojik tasarımı daha rahat biçimde oluşturabilen egemen sınıfın ise bu siyasal alanda tekliğini ilan etmesi, zamanla kültürel, dinsel, örgütsel yönden de bilinçlendirilmeyen sınıf(lar)a baskıcı olmadan kendisini bir 'gerçeklik' olarak kurması anlamına gelecektir. Gramsci'nin ifadesiyle "felsefe alanında birlik meydana getiren praksis, yani insan iradesiyle (üstyapı) ekonomik yapı arasındaki ilişki, politikada, devletle sivil toplum arasındaki ilişki, genel olarak toplumsal çevreyi eğitmek üzere devletin merkezileşmiş müdahalesidir." [13]

Hegemonya ideolojik bir mücadele içinde tanımlandığından, böyle bir kavramlaştırma karşı-hegemonyanın olanaklılığını da taşır. Hegemonyanın hiçbir tarzı tek başına bir toplumun anlam ve değerlerini tam olarak tüketemez ve bu nedenle her egemen güç kısmen kendi hâkimiyetinin kurucusu olacak biçimlerde karşı hegemonik güçlerle hesaplaşmak zorunda kalır. Karşı-hegemonya esas olarak yönetici sınıfın ihmal ettiği genel kültür alanında yürütülecek ideolojik ve siyasal yeniden anlamlandırmanın ürünü olabilir. Gramsci'ye göre karşı-hegemonya mücadelesinde önemli olan, var olan hegemonyanın kurucu öğeleri üzerinden çalışmak ve onları yeniden şekillendirmek, zaten var olan bir söyleme ekleme yapmak, onu genişletmek ve dönüştürmektir

[23] Burjuvazinin üstyapı yoluyla kurduğu egemenlik yeni üst yapısal kurumlar geliştirerek, burjuva değil proleter nitelikli yeni bir toplum kavramı yaratarak, temel yapısal değişiklik uğruna savaşımlı gerektiriyordu. Siyasal liderlik bir mevzi savaşıyla, yani ekonomik egemenliğin yanı sıra kültürel ve ahlaki üstünlükle elde edilebilirdi [17]

Hegemonya ve karşı-hegemonya kavramsallaştırması bağlamında Gramsci metinlerine dayanarak geliştirilen ilk anlayış sivil toplumu güçlendirerek dönüştürmek, sivil toplumda sosyalist ideolojik hegemonyanın kurulmasını ve nihai olarak da devletin bu giderek genişleyen sivil toplum içinde erimesini sağlamak yönündedir [23]

Ransome'un özetlediği üzere; Gramsci, hegemonya kavramı aracılığıyla toplumsal denetimin güç ve rızanın birleşmesiyle sağlandığını, bu denetim biçimlerinin genellikle sırasıyla devletle veya sivil toplumla ilişkilendirilse bile, toplumsal denetim araçlarının her ikisinin kurumsal alanların ikisinde de mevcut olduğunu vurgular [9]

4. Gramsci ve Sivil Toplum

Klasik siyasal düşünceler tarihinde sivil toplumu devlete gönderme yaparak kavramsallaştırmaya pek sık rastlanmaktadır. Bu çalışmada da klasik Marksistlerin konuya bakış açıları incelenmektedir. Bu bağlamda Bobbio bir çalışmada sivil toplum kavramsallaştırmalarını devlete referansla: Devlet-öncesi, devlet-karşıtı ve devlet sonrası şeklinde tasnif eder. Kabaca, birincisi, henüz devlet olmama durumu ve onun önkoşulu durumundaki sivil topluma; ikincisi devletin bir antitezi, ona bir alternatif olarak sivil topluma; üçüncüsü de devletin çözülüşü ve sönümlenmesinin koşulu olarak sivil topluma gönderme yapar [24]

Bu nokta da Gramsci'nin sivil toplum konusundaki duruşunu ve yerini tayin etmekte kolaylık sağlamak açısından Hegel ve Marx'ın bakış açılarına değinmek yerinde olacaktır. Hegel'de sivil toplum, ne özgürlüklerin teminatıdır ne de bir sözleşmeyle gelişir. Tarihsel bir gelişme olarak modern toplumda olgunlaşan sivil toplum, pazar ekonomisi, sosyal sınıflar, ekonomik şirketler, bireyler ve devlete bağımlı olmayan her türlü kurum ve kuruluşu kapsar. Sivil toplum, Hegel'de devlete bağımlı olmayan farklı birey, grup, kurum ve kuruluşların bir mozağının oluşturmaktadır. Marx sivil toplumu burjuva toplumu ile eş anlamlı kullanır. Ama sivil toplumdaki çıkar çatışmaları için devletin varlığı çözüm olamaz. Çünkü devlet çıkar çatışmalarından bağımsız değildir. Karl Marx sivil toplumun 18.yy.'da burjuvazi ile birlikte geliştiğini ileri sürerek sivil toplumun devlete bağlı olmadığını tersine devletin sivil topluma bağlı olduğunu açıklamıştır. Bir diğer deyişle, Marx'ın teorisinde sivil toplum devlete bağımlı olarak

düşünölmekten çıkmış, tersine devletin sivil topluma bağımlı olduğu, onun sivil toplum tarafından belirlendiği varsayılmıştır. Bu anlamda sivil toplum devlet üzerindeki burjuva sınıfı denetimini de üreten bir alan olmaktadır. Marx'a göre, sivil toplum alt yapı, devletse üst yapıdır. İktisadi ilişkiler alanı olarak sivil toplum siyasi ve hukuki üst yapıyı oluşturan devletin sosyo-ekonomik temelini oluşturmaktadır ve dolayısıyla devletin faaliyeti de hâkim sınıfın çıkarları doğrultusunda gerçekleşmektedir. [24]

Hegel, "modern dünyanın bir ürünü ya da başarısı" olarak gördüğü sivil toplum alanının sorunsuz olduğu kanısında değildi. Modern toplum biçimlerindeki gelişmelerin sağladığı olanaklar, bu alanı, içerdiği kaçınılmaz tehlikelerden otomatik olarak bağışık kılmıyordu. Tikel çıkarlar alanı olan sivil toplum, kendi gereksinmelerini varoluş tarzı durumuna getiren bencil bireyin, toplumun diğer öznelerini araçsal bir bakışla değerlendirmesine olanak tanımaktaydı. Öz çıkara dayalı toplumsal ilişkiler, ben merkeziliğin ve egoizmin etkinlik kazanması sonucunda, insanlar arasındaki bütünleşme ve dayanışma dinamiklerini zaafa uğratarak, etik yaklaşımın sakatlanmasına yol açıyordu [25] Aka'ya göre; Burjuva hegemonyasının başlıca aracı "sivil toplum" dur [26]

Gramsci Hegel ile Marx'ın ortasında bir yerde durarak sivil toplum ile devleti (siyasal toplumu) barıştırmayı amaç edinen bir yaklaşım sergilemektedir. Gramsci sivil toplum ile siyasal toplumun birbirine karıştırılmasının devleti putlaştıracağını iddia ederek devleti bir zorba gibi görmemek gerektiğini, devletin bir ikna edici yönünün de olduğunu kabul etmektedir. Sivil toplumu sadece ekonomik ilişkiler ağı olarak görmeyen Gramsci, sivil toplumun, devletin ideolojik ve kültürel hegemonya alanında olduğunu ileri sürer. O, sivil toplumun bu alana denk düşerek devletin bir parçası olarak görülmesi gerektiğini ve devletin ikna edici rolü ile de siyasal toplumun zamanla sivil toplum içinde eriyerek devletin de ortadan kalkacağını ve demokratik sosyalizmin gerçekleşeceğini öngörmektedir [24]

Bobbio'ya göre; Gramsci'nin teorisi tüm Marksist geleneğe ilişkin köklü bir değişiklik sunar. Gramsci'de sivil toplum yapısal uğrağa değil, üst yapısal uğrağa aittir. Gramsci'nin terminolojisinin, özellikle sivil toplumla siyasal toplum/ devlet arasındaki ilişki bakımında, kısmen değişken olduğu açıktır. Bobbio, Gramsci açısından sivil toplumun üst yapı içinde bulunuyor gibi görüldüğünü ve yapıyla 'karşılıklı ilişki içinde ele alınmasına rağmen', 'temel ve üstünlük kuran' şey olarak görülenin üst yapı olduğunu söyler. Bu nokta da Gramsci'den alıntı yapar: 'Siyasal eylemi doğrudan belirleyen şey ekonomik yapı değil, onun ve onun gelişmesine hâkim olan kanunların yorumlanmasıdır [9]

Pierson'un belirttiği üzere; Gramsci, devlet- sivil toplum ilişkisi konusunda oldukça ayırt edici bir Marksist görüş geliştirmiştir. Gramsci, kapitalist yönetim tarzının

kabaca, kapitalist sınıfın denetimi altında doğrudan doğruya işleyen baskıcı bir devlet aygıtının eylemlerine indirgenemeyeceğini vurguladı. Gramsci, kapitalizmin Batı'da gelişmiş olan "ileri" biçimi altında yönetimin normal biçimine hem devletin hem sivil toplumun dolayım oluşturduğunu savundu. Kapitalizmin gündelik düzeni asıl olarak baskı ve topluluğun silahlı zapturaptı ile güvencelenemezdi. Sermayenin egemenliği, daha normal biçimde sivil toplum kurumları içinde tabi sınıfların ideolojik ve kültürel tahakküm altına alınışı üzerinden başarılı [27] Gramsci; genellikle "politik toplumun sivil topluma dengelenmesi, ya da toplumsal bir grubun tüm ulusal toplum üzerinde, kilise, sendikalar, okullar, vb. gibi özel örgütler aracılığıyla uygulanan hegemonya" olarak değil de diktatora olarak anlaşılan devlet kavramını açıklığa kavuşturma yolunu tutar [13] Sivil toplum kavramı Gramsci ile birlikte daha çok kullanılmaya başlanmış ve bu kavrama yüklenen anlam boyutları da zamanla değişmiştir. Şimdi öncelikle Gramsci'nin sivil toplum hakkındaki değerlendirmeleri veya görüşlerini aktarmadan önce Marxist ideolojinin sivil topluma bakışını kısaca ele almakta fayda vardır. Marx, sivil toplumu Hegel'den farklı olarak değerlendirmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere; Hegel önceliği devlete vermiş ve devleti neredeyse yarı tanrısal bir konuma yükselmiştir. İşte bu yaklaşımı Marx sert bir biçimde eleştirdi. Marx, sivil toplumu, siyasi hayatı belirleyen bir alan olarak tanımladı. İnsanın doğayla olan ilişkileri, onun sosyal yaşam biçimini ve dünyaya bakış paradigmasını belirler. Din, aile kanun, ahlak, bilim vs. gibi insani etkinliklerin hepsi Marx'a göre, üretim biçimine göre şekillenir. Bu nedenle sivil toplum 18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren burjuvazi ile beraber gelişir. Onun için sivil toplum, üretici güçlerin belli evrimsel gelişiminde ortaya çıkar [28]

Anderson'un belirttiği gibi; Gramsci, devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkiyi teorikleştirirken hiçbir uzak politik belirleyici yoktu. Metinlerdeki çelişkilerdeki zorluklar, daha ziyade hapishanedeki engellerin ürünüydü. Bununla birlikte, devletin sınırlarını genişletme eğiliminde felsefi belirleyici yok değildi. Gramsci siyasi bir yapı olarak sınırsız devlet fikrini gökten indirmemiş, doğrudan doğruya Benedetto Croce'den almıştır. Hapishane defterlerinde, Croce'nin 'devlet basit ampirik hükümetlerle aynı şey sayılmayacak ve bazen asıl ifadesini sivil toplumun saha ve kurumları sayılan yerlerde bulan daha yüksek bir varlıktır' şeklindeki fikrini en az dört kere alıntılamıştır. Croce şöyle der hatta: "Gerçek 'devlet', tarih sürecini yönlendiren bu güç, bazen sanıldığı aksine hukuken tanımlanan devlette değil, sık sık 'özel' güçler içinde, bazen sanıldığı aksine hukuken tanımlanan devlette değil, sık sık 'özel' güçler içinde, bazen de devrimci denilen güçler içinde bulunur." Croce'nin bu önermesi, onun tarih ve siyaset anlayışının kavranması için çok önemlidir. Croce'nin anlayışının metafizik karakteri şüphesiz apaçıktır: basit hukuki veya kurumsal görünümlerin üzerinde, heybetle uçan bir devlete ilişkin esrarlı öz fikri, tipik bir Hegel geleneğidir.

Batı'da Marksizm içindeki ateşli anti- Hegelci okulun bunu yeniden üretmesi ironiktir. Croce düşüncesinin bu spekülative ve bilime karşı mirası, şüphesiz Gramsci'nin eserini etkilemiştir. Defterler 'de görülen parlamentonun bazı durumlarda devletin parçası olmadığı fikri örnektir. Croce'vari hayal gücünün sürüklediği bu yanlış yönelim, devlet ile sivil toplum arasında sınır olmadığını ifade eden bütün pasajlarda açıktır. Bununla birlikte Gramsci, İtalya'da faşizm tecrübesi hakkında doğrudan söz etmek durumunda kaldığı her yere ikisi arasında ayırım olduğu konusunda, hiç yanılmamıştır. Gramsci, kurbanı olduğu devrim-karşıtı diktatörlüğün getirdiği yeniliklerin önemi konusunda, hiç illüzyona kapılmamıştır. "Çağdaş diktatörlükler, tabi sınıfların özerkliğinin sendika, parti, kültür dernekleri gibi modern biçimlerini bile hukuku yok edip, onları devlet faaliyetleri haline dönüştürmeye çalışır; bütün ulusal hayatın merkezileşmesi artık 'totaliter' bir grubun elindedir," diye yazar. Böylece, Croce'nin etkisinden kaynaklanan tahlil hataları arasında, kapitalist devletin parlamentolu şekli ile faşist şekli bir sayma sapması yoktur [12]

Slattery'nin aktardığı üzere Gramsci'ye göre; işçi sınıfı kendi hegemonyasını kurmalı, yönetici sınıfın hegemonyasını yıkmalıdır. Devletin kontrolünü ele geçirmekten daha önemli olan şey kitlelerin bilincinin artırılmasıdır. Devrim mücadelesine sadece işçi sınıfı değil, toplumdaki tüm ezilmiş, hakları gasp edilmiş sınıfların katılımının sağlanması gereklidir Kapitalizm Gramsci'ye göre salt şiddet, siyasi ve ekonomik zor yoluyla değil aynı zamanda ideolojik olarak burjuva değerlerinin herkesin 'ortak düşüncesi' haline geldiği egemen kültür yoluyla da yönetiyordu. Böylece bir uzlaşma kültürü geliyor ve işçi sınıfındaki kişiler kendi iyiliklerini burjuvazinin iyiliğiyle özdeşleştiriyor, karşı çıkmak bir yana statüko-mevcut durumun devamına yardımcı oluyorlardı [29]

Gramsci, zaman zaman devlet ve sivil toplum yoluyla yönetim tarzları ayırımı yapar [27] Gramsci, daha ilk metinlerde devlet için şunları söylemiştir; devletle sivil toplum "dengeli bir ilişki" içindedir; sivil toplumun sadece bir "dış yüzeyi" dir; sivil toplumun özerkliğini yok eden bir "devasa yapı"dır. Bu salınımlar, terimler arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Öte yandan, terimlerin kendileri sınır ve konu bakımından da ani değişimlere maruz kalmıştır. Zıtlık "devlet" ile "sivil toplum" arasındadır. Gramsci, devletin bizzat kendisinin sivil toplumu içerdiğini söyleyip şu tanımları getirir: "Genel 'devlet' fikri sivil toplum fikrine atıfta bulunduracak öğeler taşır. Öyle ki, şu söylenebilir: devlet= sivil toplum + politik toplum; yani devlet eşittir zor ile pekiştirilmiş hegemonya." Buradaki 'politik toplum' ile 'sivil toplum' arasındaki ayırım sürerken 'devlet' terimi her ikisini de kapsar. Hatta başka pasajlarda Gramsci politik toplum ile sivil toplumu karşı karşıya koymayı liberal ideolojinin sarsaklığı sayıp reddeder. " Serbest ticaret hareketinin fikirleri, fiili kaynağının teşhisi zor olmayan teorik bir

hataya, organik gibi gösterilen ama aslında yalnızca yöntemsel olan sivil toplum/ politik toplum ayırımına dayanır. Böyle olunca, ekonomik faaliyetin sivil topluma ait olduğu ve devletin ona müdahale etmeme gereğinde ısrar edilmektedir [12]

Bu noktadan hareketle uluslararası ilişkiler literatüründe yer edinmiş Neo -Gramsci tezlerin bir bölümüne değinmek yerinde olacaktır. Marksistler açısından can alıcı sorun, devletin kapitalist sınırdan siyasal ayrılığının, toplumsal sınıfların farklılaşması ve parçalanmasının, sınıflar ile siyasal partiler arasındaki temsili ilişkilerin ve de devlet müdahaleciliğinin sınırlarının teorisini kurmaktır. Marksizm'in karşı karşıya olduğu tehlike, burjuva sosyolojisine ait devlet kuramını benimsemek ve üretim ilişkilerinin önceliğini vurgulayarak bu kurama "Marksist" bir ton vermektir. Bu, 'neo- Gramsci' olarak tanımlanabilecek kuramlar geliştiren önceki İngiliz Marksist kuşağın eğilimidir; bu Marksistler kendi duruşlarını Gramsci'nin çalışmasını özellikli bir biçimde yorumlama yoluyla türetmişlerdir. Bu kuramlar üretim ilişkileri ile devlet arasında, her ikisinden de farklı olan 'sivil toplum' düzlemini koyar. 'Sivil toplumdaki ideolojik ve kuramsal ilişkiler, birbirleriyle etkileşim içerisindeki toplumsal gruplardan oluşan bir alan yaratmak üzere, üretim ilişkileri üzerine eklenir. Kuram, bu etkileşim alanında sermayenin egemenliğini, söz konusu egemenliğin temelde toplum üzerinde normatif bir buyruk dayatmasını, devletin görece özerkliğinin temeli olan fakat aynı zamanda devletin sermayenin iktidarı olarak temelini de oluşturan uzlaşma yönetimindeki egemenlik sorusunu teorize ettiğinden radikal bir eğilime sahiptir.' Neo- Gramsci kuramlar ekonomizm ile evrimciliğin ötesine, toplumun sosyolojik kavramsallaştırılmasını benimseyerek geçebilir ancak. Devlet, büyük sermaye gruplarının egemenliği altında nötr bir araç olmaya devam eder. Proleteryanın görevi, hala, devleti bu egemenlikten kurtarmaktır. Fark şuradadır; sermayenin egemenliği artık dolaylıdır, sivil toplum üzerindeki tahakkümüyle dolaylanmıştır. Sermayenin devlet aygıtı üzerindeki doğrudan egemenliğini kırmak artık yeterli değildir, burjuvazinin empoze ettiği ideolojik uzlaşmayla mücadele ederek sivil toplum üzerindeki burjuva tahakkümüne karşı çıkmak da gereklidir [30]

Gramsci'nin tanımından ve analizinden yola çıkan Neogramsciyan hegemonya yaklaşımı uluslararası ilişkilerin sistemsel dinamiklerine yönelmiş bir teoridir. Bu açıdan Neogramsciyan Hegemonya Teorisi, Gramsci'nin hegemonya ile ilgili öne sürdüğü görüşler anlamına gelmemektedir. Gramsci'nin analizleri ile yakından ilintili olmakla birlikte Neogramsciyan Hegemonya Teorisi, bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak başka yazarlar tarafından geliştirilmiş ve ileri sürülmüştür. Neogramsciyanlar, Gramsci'nin hegemonyayı, hegemon sınıfın kurduğu bir sosyal düzen olarak ele almasından etkilenmişler ve bu yaklaşımı uluslararası ilişkilerde dünya düzeni olgusuyla bütünleştirmişlerdir. Gramsci'nin ulus devlet düzeyinde gözlemlediği sosyal düzen,

hegemon sınıf ilişkisi, Neogramşiyancılar tarafından uluslararası sistem düzeyinde dünya düzeni ile hegemon devlet arasında gözlemlenmektedir. Neogramşiyancılar göre hegemon devlet, bir dünya düzeni kurmak ve bunu denetlemek amacıyla takip etmektedir. Bu çerçevede dünya iktidarının gerçekleştirme ve uygulama zorluğu, dünyada yönetici güç olma iddiasında bulunan bir devletin bunu sadece Gramşiyancı bir hegemonya anlayışlarına dayanarak yapabilmesi sonucunu doğurmaktadır [31]

Son olarak söylemek gerekirse; hem Marx hem Gramsci için, sivil toplum kapitalist gelişmeyi anlamakta temel bir etkidir, fakat Marx için sivil toplum yapısı (üretimdeki ilişkiler). Buna karşılık Gramsci için tarihsel gelişimdeki etkin ve pozitif etkeni üstyapı temsil eder; yapıdan çok, ideolojik ve kültürel ilişkiler bütünlüğü, tinsel ve entelektüel yaşam ve bu ilişkilerin siyasal dışavurumu çözümlemenin odağı durumuna gelir [17]

5. Sonuç

Sonuç olarak belirtmek gerekirse; Gramsci "Marksizm'in yumuşak gücü" olarak nitelendirilmektedir. Gramsci'ye göre; toplumu ikna etmeden yapılan hiçbir devrim tam manasıyla gerçekleşmiş sayılmaz. Toplumu ikna etmenin ideolojik ve hegemonik boyutları geniş bir biçimde ele alınmıştır. Kısacası halkın desteğini almayan hiçbir devrim 'zor' kullanarak halk nezdinde başarılı olmamıştır. Önemli olan 'rıza' yolu ile hegemonyanın sağlanmasıdır. Klasik dönem sonrasında gerek görüşlerindeki kapsam gerekse literatürde yaptığı farklı vurgularla İtalyan düşünür ve siyasetçi Gramsci saygı duyulan yazarlardan biri olmuştur. İrdelendiği üzere sosyalizm konusunda temel oluşturacak ideolojik altyapının oluşturulmasında öncü olmuştur. Çalışmada, Gramsci'nin Marksist geleneğe kazandırdığı kavramlar ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Gerek sivil toplum ve devlet gerekse hegemonya ve ideoloji tarihsel bağlam üzerinde şekillendirilecek irdelenmeye çalışılmıştır. İktidarın baskıcı olmayan araçlarla sürdürülmesinde ideolojinin ve bu bağlamda da hegemonyanın önemi vurgulanmıştır. Çalışmada Gramsci'nin eserlerinden yararlanılmış; fakat ağırlıklı olarak Marksist yazarların Gramsci'yi yorumlayışlarına yer verilmiştir. Marksist yazarların Gramsci'nin düşüncesinden faydalanarak özellikle Hapishane defterlerinde çıkarımlarına yer verilmiştir. Bu noktada yorumlamadan kaynaklanan küçük nüanslar Gramsci'nin eserlerini şifreli bir biçimde hapishane şartlarında vermesinden kaynaklanmaktadır. Hegemonya kavramını Batı Marksizm'i içinde yer edinmesini sağlayan siyasetçi Gramsci'dir. Gramsci'nin tüm yazılarından da anlaşılacağı üzere bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerindeki etkisinin hegemonik olduğu aşikardır. Devlet teorisi üzerine özgün görüşler ileri sürmüş olan Gramsci, birçok Marksist kuramcıyı derinden etkilemiş, çalışmada da ayrıntılı olarak incelendiği üzere Gramsci'nin görüşleri Batı Marksizm'inin temellerini oluşturmuştur.

Kaynakça

- [1]. Hobsbawm, E. (2012). “Gramsci ve Marksist Politik Teori”. *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar İçinden*, der: Anne Showstack Sassoon, Dipnot Yayınları, Ankara.
- [2]. Anderson, P. (2011). *Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler*, Çev: Bülent Aksoy, Birikim Yayınları, İstanbul.
- [3]. Turhan, E. (2011), “Gramsci ve Hegemonya”. <http://eminabdullahturhan.wordpress.com/2011/08/07/gramsci-hegemonya/> (Erişim tarihi: 15.09.2015).
- [4]. Embel, E. (2004). “Hegemonya ve Meşruiyet Kavramları Çerçevesinde Amerikan Müdahaleciliği: Kore ve Kosova Örnekleri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/320/612.pdf?show> (Erişim Tarihi: 14.09.2015)
- [5]. Yılmaz, A. (2002). *Kapitalist Devleti Anlamak*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.
- [6]. Migliaro, L.- Misuraca, P. (2012). “Modern Bürokrasi Teorisi”. *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar İçinden*, der: Anne Showstack Sassoon, Dipnot yayınları, Ankara
- [7]. Forgacs, D. (2010). *Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935*, Çev: İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları, Ankara.
- [8]. Uca, O. (2010). “Organik Aydından Homo Academicusa ‘Gündemi Belirleme, Gündemden Belirlenme’”. http://www.kongrekaraburun.org/eski/tam_metinler_2010/acilis/03_Onur_Uca.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2015).
- [9]. Ransome, P. (2011). *Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş*, Çev: Ali İhsan Başgöl, Dipnot Yayınları, Ankara
- [10]. Sassoon, A. (2012). *Hegemonya, Mevzi Savaşı ve Politik Müdahale*, Dipnot yayınları, Ankara.
- [11]. Çoban, S. (2012). “Gramsci, Hegemonya ve Kapitalizm”, *Ist International Interdisciplinary Social Inquiry Conference*, ss:1-2. http://www.academia.edu/1250610/Gramsci_Hegemonya_ve_Kapitalizm (Erişim tarihi:12.09.2015).
- [12]. Anderson, P. (2007). *Gramsci, Hegemonya Doğu – Batı Sorunu ve Strateji*, Çev: Tarık Güneşel, Salyangoz Yayınları, İstanbul.
- [13]. Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri*, Çev: Kenan Somer, Onur Yayınları, 1. Baskı, İstanbul
- [14]. Ataay, F. ve Kalfa, C. (2008). “‘Modern Prens’ten ‘Post-Modern Prens’e: Gramsci’nin Siyasal Parti Kuramı Üzerine’”. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:15,ss. 26-49,
- [15]. Glucksmann, C. (2012). “Hegemonya ve Rıza: Politik bir strateji”. *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar İçinden*, der: Anne Showstack Sassoon, Dipnot Yayınları, Ankara.
- [16]. Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- [17]. Carnoy,M. (2001). “Gramsci ve Devlet”, Çev. Mehmet Yetiş, *Praksis Dergisi*, Sayı:3, ss.252-278.
- [18]. Eagleton,T. (1991). *İdeoloji*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [19]. Başbuğ, B. (2010). “Gramsci Büyük Bir Düşünürün Hayatı Eserleri ve Mirası”. http://www.academia.edu/1742744/Antonio_Gramsci_Bengu_Basbug (Erişim Tarihi: 03.09.2015).
- [20]. Sancar Üşür, S. (1997). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- [21]. Onay, D. (2006). “Louis Althusser’de İdeoloji ve Bilinç İlişkisi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1300/1901.pdf> (Erişim Tarihi: 04.09.2015).
- [22]. Kazancı, M. (2003). “Althusser, İdeoloji ve İdeoloji ile İlgili Son Söz”. *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, ss.37-54 http://ilef.ankara.edu.tr/id/gorsel/dosya/1164634976_althusserideoloji.pdf (Erişim Tarihi: 04.09.2015).
- [23]. Kivılcım, Z. (2009). “ İnsan Hakları ve Karşı Hegemonya”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1-2, ss. 217-240, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/13_9.pdf (Erişim Tarihi: 29.08.2015).
- [24]. Gözübüyük Tamer, M. (2010). “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:27, Sayı: 1 http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/201027_1MineGozubuyukTamer.pdf
- [25]. Yetiş, M.(2011). “Marx ve Sivil Toplum”. *Praksis*, Sayı: 10, Sayfa: 35-72, <http://www.praksis.org/wpcontent/uploads/2011/07/010-02.pdf> (Erişim tarihi:12.09.2015).
- [26]. Aka, A. (2009). “Antonio Gramsci ve Hegemonik Okul”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, Sayı 21,ss.329-338. <http://connection.ebscohost.com/c/articles/44750573/antonio-gramsci-ve-hegemonik-okul> (Erişim tarihi:14.11.2013).
- [27]. Pierson, C. (2000). *Modern Devlet*, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul.
- [28]. Yavuz, Ş. (2011). “Antonio Gramsci’nin Devlet ve Toplumlara Bakışı”. *İlim Dünyası*, Sayı: 3 www.ilimler.org. (Erişim tarihi:11.09.2015).
- [29]. Slattery, M. (2007). *Sosyoloji Temel Fikirler*, Sentez Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- [30]. Clarke, S. (2004). *Devlet Tartışmaları Marksist Bir Devlet Kuramına Doğru*. Ütopya Yayınevi, Ankara
- [31]. Özen, Ç. (2006). “Neogramşyan Hegemonya Yaklaşım Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica’daki Büyük Dönüşüm”. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 8 s. 3-31.